

Jogismeret, a demokratikus értékek támogatottsága és a procedurális igazságossággal kapcsolatos nézetek a mai magyar társadalomban
Pósch Krisztián

A jog és pszichológia utóbbi évtizedében bekövetkezett változásai közül az egyik legfontosabb a társadalom naiv jogértelmezése iránt mutatott fokozott nyitottság. Finkel és társai (2001) programadó írásukban a joggal kapcsolatos általános attitűdök és értékek vizsgálatára sarkallnak. Szemben a korábbi vizsgálatokkal, melyek vagy túlságosan az alkalmazás rabjává váltak (pl. a szemtanúkról született könyvtárnyi irodalom), vagy épp ellenkezőleg: túl ezoterikusnak mutatkoztak (pl. a politika és jog viszonya) a szerzők a mindennapi életben megjelenő jogképzetek felé kívánják terelni a kutatás fókuszát. Az új prioritások segítségével esély nyílhat arra, hogy feltárjuk a társadalmi „józan ész” mozgatórugóit, és képesek lehetünk eldönteni, hogy vajon a filozófusok vagy társadalomtudósok által feltételezett mentális reprezentációk tényleg jellemzőek-e az emberek gondolatvilágára. Szükség van az erőforrások komoly átrendezésére a jogalkalmazástól a joggal kapcsolatos elvek és vélekedések felé. A pszichológiai kutatásokban az esküdtek viselkedése esetén például minden szerző feltételezi, hogy általánosan ismert és elismert körökben az ártatlanság vélelmének kritériuma. Kérdés, hogy ez valóban így van-e és pontosan mekkora bizonyosság szükséges ahhoz, hogy elvessék ezt az alapfeltevést a döntéshozataluk során.

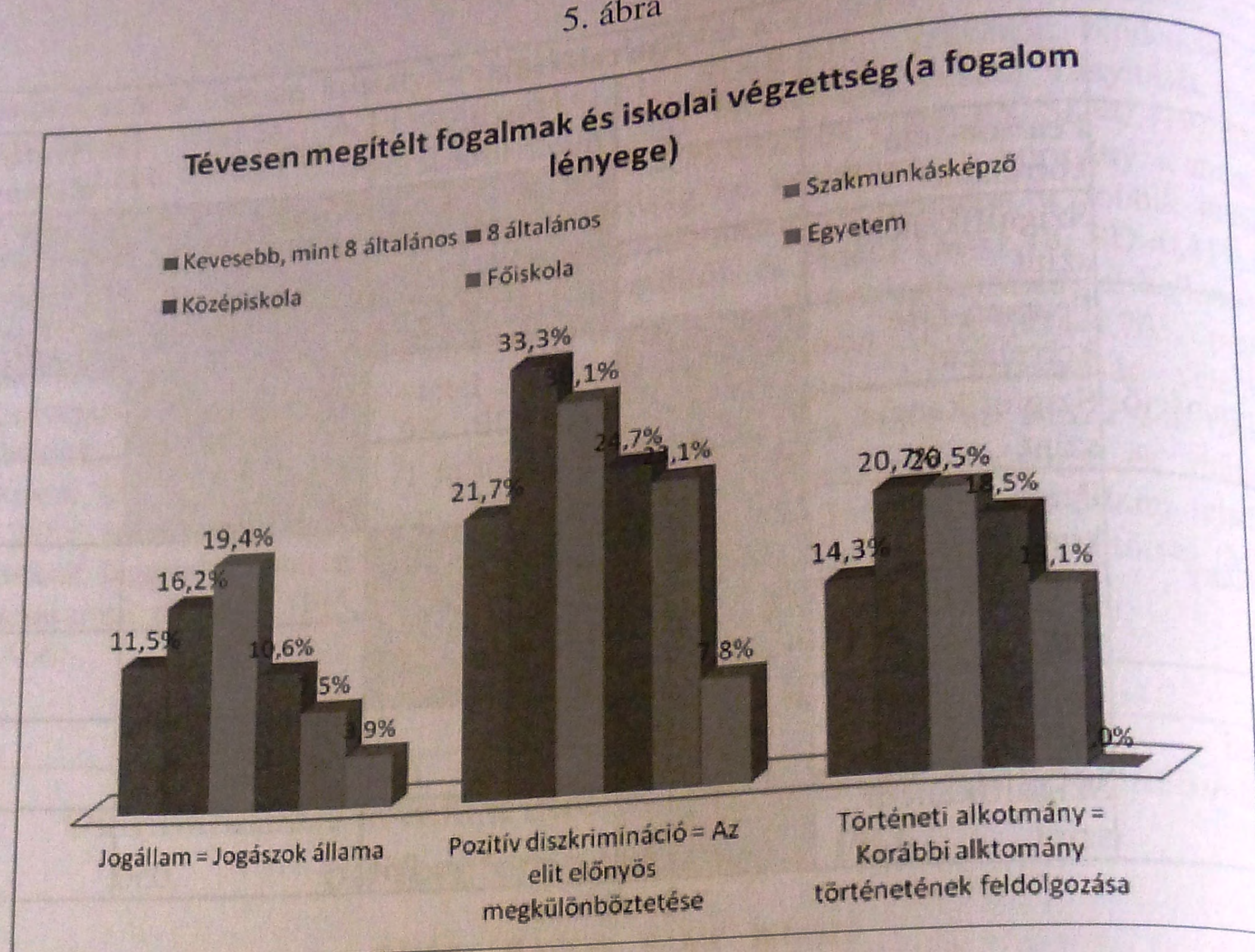
Az alábbi kutatás, mely a fentiek szellemében a demokratikus értékek támogatottságát és a jogismeretet, ezek demográfiai meghatározóit, illetve a procedurális igazságosságra gyakorolt hatásukat kívánja vizsgálni.

I. Elméleti bevezető

a., A demokratikus értékek támogatottsága:

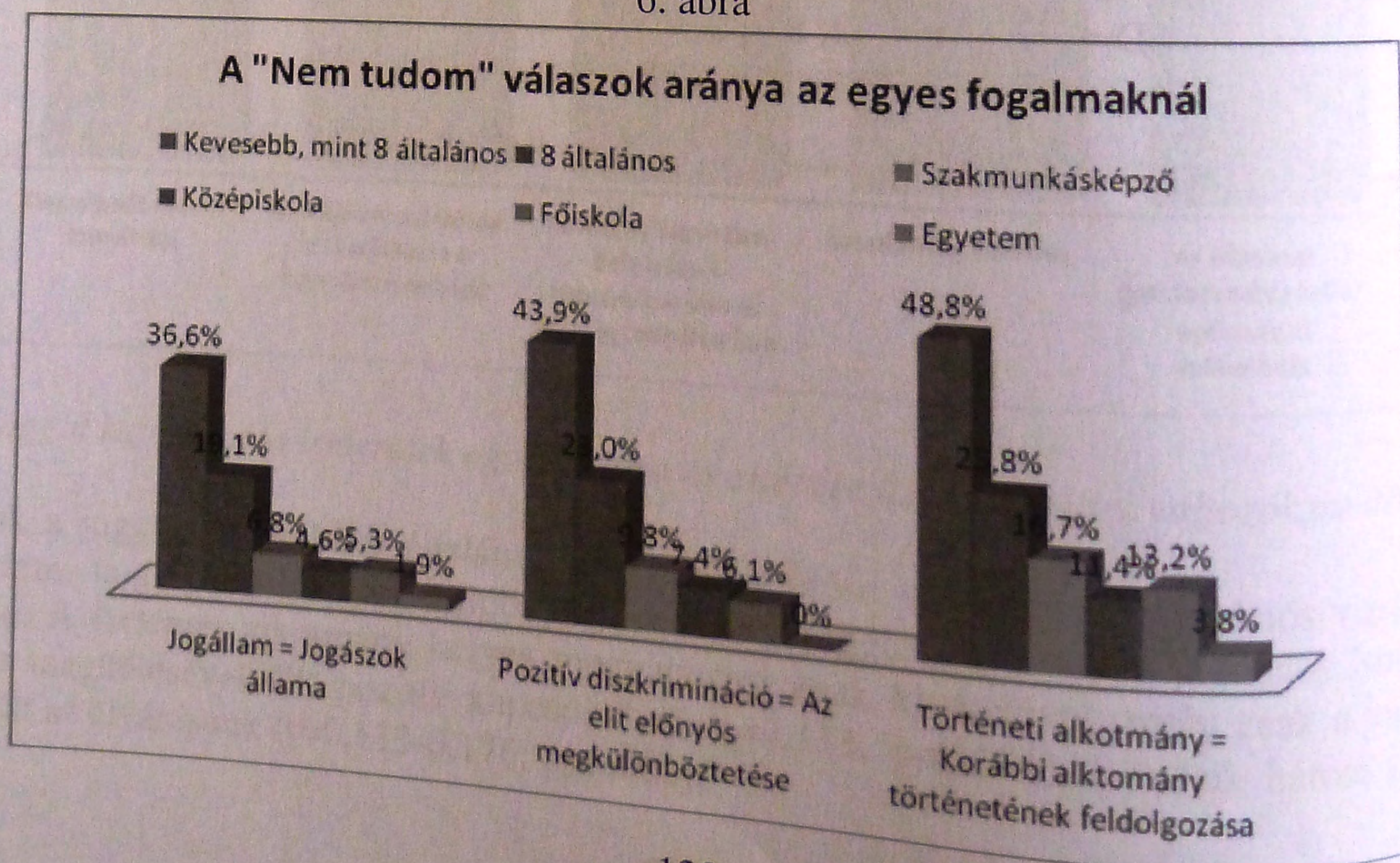
Ugyan Fukuyama (1992/1994) a Szovjetunió összeomlása után meghirdette a „történelem végét” és a liberális demokráciák diadalát, többen érvelnek amellett, hogy a 2001. szeptember 11.-ét követő események nyomán szerzett állami jogosítványok és az új, terrorizmus elleni ideológiai front megnyitása megkérdőjelezi ennek érvényességét (Kampmark, 2006; Krémer, 2003). Az utóbbi évtizedeket kétségtelenül a demokrácia terjedésének soha nem látott sikere jellemezte. Az 1970-es évektől kezdve több tucatnyi országban váltották le a korábbi tekintélyelvű, diktatórikus rezsimeket. Shin (2009) a demokratizálódás folyamatát elemezte az afrikai, kelet-ázsiai, latin-amerikai és „új-európai” (a balti államokon, Közép-Kelet-Európán túl Ukrajna, Fehéroroszország és Oroszország is) országokon. Az Eurobarometer 2004-es adatai alapján hazánk a régió éllovasának számított: a lakosság 93%-a tartotta a demokráciát a legjobb politikai rendszernek, 61%-a vélte a legjobb kormányzati formának, 75%-a utasította el a tekintélyelvű rendszereket és 56%-uk gondolta azt, hogy semmilyen más politikai berendezkedés nem elfogadható. Az új-európai régió többi államához hasonlóan a magyarok sem voltak elégedettek a demokratikus intézményrendszer fejlettségével, csupán minden ötödik válaszadó tartotta elegendőnek az akkori állapotokat ahhoz, hogy a valódi demokráciát megvalósuljon. Az adatok értelmezésénél fontos tekintetbe venni, hogy a felmérés közvetlenül az EU csatlakozás előtt készült, mikor Magyarország nem csak a demokrácia támogatását tekintve, de politikailag és gazdaságilag is az élbolyba tartozott a régió országai közül. Az eredmények összhangban állnak Huang, Chang és Chu (2008) által elemzett 2002-es adatokkal, ahol hasonlóan a demokratikus működésmóddal kapcsolatban észleltek határozott deficitet. Tóth (2009) tanulmánya az öt évvel későbbi hazai

5. ábra

Az eredmények gyanút kelthetnek, hiszen első pillantásra úgy tűnhet, hogy az általános iskolát be nem fejező személyek jobban teljesítettek a náluk képzettebb társaiknál. Az eset tisztázására megvizsgáltam, hogy a különböző végzettségűek közül mennyien éltek az általunk felkínált „nem tudom” válasz lehetőségével. Ahogy a mellékelt diagramról is leolvasható, leggyakrabban a nyolc általánossal nem rendelkezők használták a válaszmegtagadás „menekülőútját”, rendszerint közel kétszer annyian, mint a „nem tudom” válaszban őket követő nyolc általánost végzettek. Tehát nem a nyolc általánost el sem végző személyek joggal kapcsolatos ismeretei, hanem a válaszadási stratégiájuk magyarázza a hibázásuk alacsonyabb arányát.

6. ábra

c. A demokratikus értékek támogatottsága, a joggal kapcsolatos ismeretek, demográfiai változók és procedurális igazságosság kapcsolata:

Sem az egyes demokratikus értékek támogatottsága, sem a joggal kapcsolatos ismeretek, sem az iskolázottság nem mutatott összefüggést az igazságszolgáltatásba vetett bizalommal vagy bizalmatlansággal, így egyik hipotézisünk sem igazolódott. A demográfiai változók közül sem a lakóhely, sem az életkor, sem az iskolázottság mentén nem találtam eltéréseket, egyedül a pártpreferencia mentén találtam érdembeli eltérést. A kormányzó pártok hívei szignifikánsan ($F(3,46)=5,128$, $p=0,002$) jobban bíztak az igazságszolgáltatásban ($M=1,341$, $SD=0,361$), mint az ellenzéki Jobbik ($M=1,209$, $SD=0,327$) vagy MSZP ($M=1,154$, $SD=0,293$) követői (az LMP követőitől egyik párt sem tért el statisztikailag jelentős mértékben). Az igazságszolgáltatással kapcsolatos bizalmatlanság terén semmilyen eltérés nem mutatkozott.

IV. Következtetése

A vizsgálat eredményei vegyes képet mutatnak. Igazolást nyertek azok a korábbi vizsgálatok (Huang, Chang és Chua, 2008; Shin, 2009), melyek arra utaltak, hogy Magyarországon a demokratikus értékek és alapjogok támogatottsága igen magas. A lakóhely szerint tapasztalt különbségek az alapjogok és jóléti állam nagyobb támogatását mutatták, ami könnyen összekapcsolható az utóbbi években hozott kormányzati intézkedésekkel. A kórházak, iskolák, szárnyvonalbezárások mind a falvak lakóit érintették elsősorban, akik ezért erősebben támogatják, hogy érvényesíthessék a saját jogaikat és több támogatást kapjanak.

Az iskolázottság mentén talált eltéréseknél az összefüggés ugyancsak könnyen interpretálható: az alacsonyabban iskolázottabbak szívesebben látnának egy erős vezetőt, egy olyan kormányt, amely az igazságszolgáltatást is irányítva keményen léphet fel, közben pedig az alapvető jólét vívmányait is biztosítja. Röviden itt az erős kéz és a biztonság vágyképe olvasható ki a válaszokból.

A legtöbb válaszadói különbséget a pártpreferencia mentén sikerült találni, mely a pártok sikerét mutatja a magyarországi közjogi diskurzus meghatározása terén. A már módszereknél kifejtett három kormánypártokkal asszociálható fogalom valóban összekapcsolódott, így megkülönböztetve magukat egyik, másik, esetleg két ellenzéki párt szavazóitól is. Az ártatlanság vélelménél talált különbség hasonlóképp jól mutatja a rendpárti Jobbik híveinek és az MSZP szavazóinak eltérő (büntető)jogi premisszáit. A Jobbikos választók szignifikánsan különböznek a Fidesztől a jóléti állam vívmányainak támogatása kérdésében is, ami tekintettel a más kutatások nyomán feltételezhető stabil anyagi háttérükre ugyancsak nem meglepő (vö. Pósch, 2012).

A jogismeret terén egyedül az iskolázottság mentén találhattunk különbségeket, az alacsonyabban iskolázottak vagy téves ítéletet hoztak vagy „nem tudom”-mal válaszoltak a jogi fogalmakra. Elmondható, hogy sikeresek voltunk abban a kísérletünkben is, hogy megragadjuk a jogi tudatosság mezőjét, habár a történeti alkotmány nem mutatott egyértelmű kapcsolatot mindegyik elemmel. Szemben az elvárásokkal a magyar válaszadók meglehetősen biztonságról tettek tanúbizonyságot a joggal kapcsolatos ismeretek terén, melynek erejét a konzervatív szűrési módszerünk is aláhúzzák, egyben a külföldi, szkeptikusabb vizsgálatok cáfolatául is szolgálnak.

A szakirodalom nyomán felállított hipotézisek közül egyet sem sikerült igazolni, ami nyugtalanító eredmény, hiszen rámutat arra, hogy sem a demokratikus értékek támogatottsága, sem a jogrendszerrel kapcsolatos kompetenciák nem garantálják, hogy az eljárást igazságosnak lássuk és nyugodtan mozoghassunk a jog terén. A pártpreferencia

mentén kibontakozó eredmény, mely szerint a mostani kormánypártok támogatói bizalommal telibbek az igazságszolgáltatással kapcsolatban az ellenzéknél azt a nyugtalanító feltételezést elővételezi, hogy csak akkor látjuk legitim(ebb)nek a fennálló jogrendszerünket, ha az általunk választott képviselők vannak a parlamentben. Ez azért különösen zavaró, mert arra utal, hogy a magyar társadalomból teljesen hiányzik az a biztonságérzet, ami segítené a jogrendszerrel kapcsolatos bizalmunkat. Az, hogy az életkor mentén sem sikerült semmilyen különbséget találni igazolja a korábbi vizsgálatok (Szabó és Kern, 2011) eredményeit, melyek arra utalnak, hogy a jövő generációktól sem várhatunk nagyobb bizalmat a fennálló jogrendszerrel kapcsolatban.

Irodalom

- Albright, J.J. (2009). Does political knowledge erode party attachments? – A review of the cognitive mobilization thesis. *Electoral Studies*, 1-13.
- Bowal, P., Wanke, I. (2001). Lay Knowledge of Courts in Canada. *International Journal of the Sociology of Law*, 29, 173-194.
- Deininger, K., Ayalew, D., Yamano, T. (2008). Legal knowledge and economic development: The case of land rights in Uganda. *Land Economics*, 84(4), 593-619.
- Eriscon, K.I., Perlman, N.B. (2001). Knowledge of Legal Terminology and Court Proceedings in Adults with Developmental Disabilities. *Law and Human Behavior*, 25(5), 529-545.
- Finkel, N. J., Fulero, S. M., Haugaard, J. J., Levine, M., Small, M. A. (2001). Everyday Life and Legal Values: A Concept Paper. *Law and Human Behavior*, 25, 109-123.
- Fletcher, G.P. (1988). *A crime of self-defense: Bernhard Goetz and the Law on Trial*. Free Press, New York.
- Fukuyama, F. (1992/1994). *A történelem vége és az utolsó ember*. Európa Kiadó, Budapest.
- Huang, M., Chang, Y., Chu Y. (2012). Identifying sources of democratic legitimacy: A multilevel analysis. *Electoral Studies*, 27, 45-62.
- Kampmark, B. (2002). Fukuyama down under: Revising the End of the History after 9-11. *Australian Quarterly*, 74(6), 33-36.
- Karácsony G. (2009). A népszavazási döntések motivációi Magyarországon. In: Enyedi Zs. (ed.) *A népakarat dilemmái – Népszavazások Magyarországon és a nagyvilágban*. Századvég, Budapest, 197-226.
- Kim, P.T. (1999). Norms, Learning, and Law: Exploring the Influences on Workers' Legal Knowledge. *Illinois Law Review*, 447-515.
- Krémer F. (2006). Demokrácia, szabadság, biztonság a 21. század elején. In: *Szabadság és/vagy biztonság*, Magyar Rendészettudományi Társaság Társadalomtudományi Tagozata, 81-87.
- Laub, C.E., Bornstein, B.H., Maeder, E.M. (2010). The influence of a psychology and law class on legal attitudes and knowledge structures. *Teaching of Psychology*, 37(3), 196-198.
- Lovell, G. I. (2006). Justice Excused: The Deployment of Law in Everyday Political Encounters. *Law & Society Review*, 40, 283-324.
- Michaud, K.E.H., Carlisle, J.E., Smith, E.R.A.N. (2009). The Relationship between Cultural Values and Political Ideology, and the Role of Political Knowledge. *Political Psychology*, 30(1), 27-42.
- Newman, D.R., Doherty, U. (2008). Making the law accessible to non-lawyers: effects of different kinds of expertise on perceived usability of online legal information services. *Behaviour & IT*, 27, 423-437.

- Pósch K. (2012). Szegénynek képzelt radikálisok. [http://www.hir24.hu/political-radical/2012/04/21/tevhitek-a-jobbikrol-\(2.-resz\)-szegeny-nek-kep-zelt-radikalisok/](http://www.hir24.hu/political-radical/2012/04/21/tevhitek-a-jobbikrol-(2.-resz)-szegeny-nek-kep-zelt-radikalisok/), utolsó letöltés: 2012. július 14.
- Ramirez, M.D. (2008). Procedural perceptions and support for the U.S. Supreme Court. *Political Psychology*, 29, 675-698.
- Saywitz, K., Jaenicke, C., Camparo, L. (1990). Children's Knowledge of Legal Terminology. *Law and Human Behavior*, 14(6), 523-535.
- Shin, D.C. (2009). Democratization: Global Citizenries. In: Dalton, R.J., Klingemann, H.-D. (eds.) *The Oxford Handbook of Political Behavior*, 259-282.
- Sunshine, J., Tyler, T.R. (2003). The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing. *Law and Society Review*, 37(3), 513-547.
- Szabó A., Kern T. (2011). A magyar fiatalok politikai aktivitása. In: Bauer B., Szabó A. (eds.) *Arctalan nemzedék(?)*, Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 37-80.
- Tóth I.Gy. (2009). Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében. http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/osszefoglalo_kepviselok_091026.pdf, utolsó letöltés ideje: 2012. július 17.
- Tyler, T.R. (2006). *Why People Obey the Law?*. Princeton University Press.

viszonyokról már teljesen más képet fest, bizalomhiányról, a társadalmi tőke extrémén alacsony szintjéről és erős igazságtalanság-érzetről beszámolva. Newman és Doherty (2006) tanulmányukban a demokratikus értékek és alapjogok támogatottságát jelölik meg a demokráciához és jogállamisághoz vezető legfontosabb zsinórmértéknek. Fletcher (1988) úgy véli, hogy a mindenkori demokratikus értékek monitorozása elvezethet minket a társadalom igényeinek megértéséhez és a „jog tökéletesítéséhez”. Könyvében Bernhard Goetz esetét mintául használva érvel a demokratikus értékekkel kapcsolatos társadalmi megítélés változásának a folyamatos követése mellett, mely segíthet elővételezni a társadalomban végbemenő igények és értelmezések változását. Bár a Newman és Doherty (2006) által talált összefüggés, mely a demokratikus alapjogok és a jogállamiság elfogadottsága (itt: procedurális igazságosság érzete) között feltételez pozitív kapcsolatot meggyőző, a magyar viszonyokra való alkalmazásával óvatosan kell eljárni, a korábbi tanulmányok (Huang, Chang és Chua, 2008; Shin, 2009) ugyanis egy igen fontos ellentmondásra is rámutatnak. Lehetséges, hogy bár a válaszdó fontosnak tartja a demokratikus alapjogok támogatását, ha a hazájában tapasztalt demokratikus működéssel nincs megelégedve ezen preferenciái nem befolyásolják majd a procedurális igazságossággal kapcsolatos ítéleteit.

b., Jogismeret:

A joggal kapcsolatos ismeretek a gyermeki szocializáció során sajátítódnak el. Saywitz, Jaenick és Camparo (1990) vizsgálatukban óvodás, harmadikos és hatodik gyermekeket összevetve arra a következtetésre jutott, hogy az egyes életkorok között ugrásszerű minőségi növekedés megy végbe a jogismeret terén. A joggal kapcsolatos alapvető fogalmak felfogásának feltétele lehet az egészséges mentális működés. Fejlődési nehézségekkel bíró személyek szignifikánsan rosszabbul teljesítettek a jogi fogalmak megértésénél, mint hasonló problémáktól mentes társaik (Ericson és Perlman, 2001).

Lovell (2006) szkeptikus álláspontot képvisel az emberek általános jogismeretének mértékével kapcsolatban. Úgy véli, hogy az Egyesült Államokban a jogászok iránt az utóbbi évtizedekben mutatott keresletnövekedés a társadalom jogi fogalmakkal kapcsolatos elbizonytalanodását jelzi. A joggal kapcsolatos ismeretek folyamatos csökkenésének negatív spirálját tetézheti, hogy a jogi filmek és sorozatok parodizálják és trivializálják a jogot, legtöbbször hamis képet közvetítve az emberek felé. Ez különösen azért lehet veszélyes, mert a jogok ismerete együtt jár azok elfogadásával és tudatos használatával. Laub, Bornstein és Maeder (2010) egy jog és pszichológia kurzus hatásait vizsgálták a hallgatók joggal kapcsolatos attitűdjeire. A tantárgy abszolválása után a diákok joggal kapcsolatos ismeretei gyarapodtak, a beszámíthatósággal, mint védelemmel kapcsolatban elfogadó nézeteket alakítottak ki a korábbi kétségek helyére, a jogrendszert pedig kevesebben tartották engedékenynek és többen bíztak meg a működésében. A jogismeret kulcsfontosságú feltétele lehet a gazdaság prosperálásának is (Deininger, Ayalew és Yamano, 2008). A politikai pszichológia több vizsgálata is foglalkozik a politikával kapcsolatos ismeretek hatásaival. Ezek nyomán általánosságban elmondható, hogy a mélyebb ismeretek által nyert kompetencia határozottabbá, magabiztosabbá és döntésképesebbé teszi a választót. A mélyebb politikai tudás biztosabb és jobban megfogalmazott személyes világnézettel (Michaud, Carlisle és Smith, 2009), biztosabb pártelköteleződéssel (Albright, 2009) és megnövekedett választói részvétellel (Karácsony, 2009) jár együtt.

Lovell (2006) másik állításához, mely szerint az emberek általában nem rendelkeznek kellő ismerettel a jogrendszerről többek között Bowal és Wanke (2001) kutatása szolgáltathat alapot. Kutatásukban gazdasági szakos egyetemisták jogismeretét vizsgálták. A helyes válaszok erős szórást mutattak, az állítások mentén, 42-84%-át sikerült helyesen

megválaszolniuk az igaz-hamis kérdéseknek, amit igen alacsony aránynak ítélt meg, tekintetbe véve a kérdések egyszerűségét (pl. azt, hogy Albertában a Legfelsőbb Bíróság a legmagasabb fellebbviteli szerv, vagy azt, hogy a legtöbb bűnügyi esetet esküdtek előtt tárgyalják) és a válaszadók értelmiségi mivoltát. A Master szakos hallgatók a legtöbb esetben szignifikánsan jobb teljesítményt értek el alapszakos társaiknál. Kim (1999) vizsgálatában hasonlóan a joggal kapcsolatos tudás hiányosságairól számol be. Kérdőíveit munkásokkal vette fel, arra volt kíváncsi, hogy vajon tisztában vannak-e a munkavállalók a jogaikkal (kifejezetten az azonnali felmondás intézményére kérdezett rá), és akik igen, milyen háttérváltozóknak köszönhetik azt. Az adatokból arra következtetésre jutott, hogy sem a demográfiai változók (pl. iskolai végzettség), sem a korábbi szakszervezeti tagság, sem a munkaköréből adódó lehetőségek (pl. maga is rúghat ki embereket), sem a munkaerőpiacon töltött idő, de még a korábbi elbocsátás tapasztalata sem segítette a válaszadókat, hogy reális képet alakítsanak ki jogaikról. A szerző szerint a legtöbb válaszadó tudását elhomályosítják azok a normák, melyeket tapasztalnak (pl. a munkaadók méltányossági okokból nem élnek az azonnali elbocsátás intézményével), ezért nem is ismerik kellőképp jogaikat.

c.,Procedurális igazságosság:

A joggal kapcsolatos legitimitás szakirodalmában az eljárás igazságosságába vetett bizalom játsza jelenleg a főszerepet. Az összefüggés magyarázata szerint az emberek azért az eljárásra hagyatkoznak ítéleteik során, mert ez az a terület, amivel nap, mint nap találkoznak. (Tyler, 2006) A procedurális igazságosság legitimitással való erős összefüggésére találhatunk példát a rendőrség (Sunshine és Tyler, 2003), de az amerikai Legfelsőbb Bíróság működése kapcsán is (Ramirez, 2008), ez jelenti a kulcsot a jogrendszer társadalmi elfogadottságához.

II. Módszer

a.,Mintavétel, résztvevők:

A vizsgálat alapjául egy 1000 fős, reprezentatív mintavételes kutatás szolgált, melynek adatfelvétele 2011. április-májusában zajlott le.

b.,Alkalmazott mérőeszközök:

A demokratikus jogokat és alapértékeket kilenc kérdés segítségével vizsgáltuk. Mindegyiknél azt kellett megítélnie a válaszadónak, hogy egyetért-e vagy sem az adott itemmel. A kérdések közül négy a jogrendszer demokratikus működésének alappilléreit próbálta megragadni (általános szabadságjogok, a nép, mint autonóm döntéshozó, hatalmi ágak szétválasztása és ártatlanság vélelme), kettő pedig az állam és egyén viszonyáról kialakított képzeteket próbálta feltárni az öngondoskodáshoz és jóléti államhoz (az állam feladata, hogy garantálja az egészségügy és művelődéshez való jogot) kapcsolódó viszonyokon keresztül. Három olyan kérdést is feltettünk, melyek a demokratikus alapjogok és értékek tagadását kívánták megjeleníteni, egyben erősen kapcsolódtak az adatfelvételt megelőző hónapok kormányzati működéséhez. A kiemelkedő vezető iránti igény mérését azért tartottuk fontosnak, mert ez a tekintélyelvűség támogatottságának mértékét jelezheti. Arra is rákérdeztünk, hogy egyet értenének-e azzal, ha a kormánynak közvetlen befolyása lehetne az igazságszolgáltatásra, ami egyben a hatalmi ágak szétválasztásának demokratikus logikáját sértené. A harmadik kérdés azt firtatta, hogy vajon az Alkotmánybíróság korlátozhatja-e a kormány hatalmát, ami a demokratikus fékek és ellensúlyok tiszteletben tartását kívánta mérni. A három általunk megidézett kérdés szándéka más politikai körülmények között gyanúba sem keveredne, azonban a vizsgálatot megelőző idők kormányzati intézkedéseinek részét képezte mind az Alkotmánybíróság jogköreinek szűkítése, mind az igazságszolgáltatási terület felé tett erőteljes lépés az elszámoltatási biztos és parlamenti vizsgálóbizottságokon keresztül, ahogy a

kormányzó pártokon belüli erősen hierarchizált, vezető-központú párstruktúra is asszociálásra készíthette a kitöltőket.

A jogismeretet négy jogi fogalom (jogállam, pozitív diszkrimináció, történeti alkotmány, jogbiztonság) ismeretével mértük. A kitöltők feladata az volt, hogy az egy-egy fogalomhoz felkínált három definíciót mérlegelve nyilatkozzanak, megítélve azt, hogy azok (1) a fogalom lényegét képezik, (2) az igazság egy részét jelentik, vagy (3) nem tartoznak a tárgyhoz. Ugyancsak lehetőségük volt kitérni a kérdés megválaszolására elől „nem tudom”-ot felelve a kérdésre. Minden esetben egyetlen definíció volt az, ami teljesen megfelelt az adott fogalomnak, így akkor fogadtuk el helyesnek a válaszadói megítélést, ha annál az egynél vélekedtek úgy, hogy a fogalom lényegét hordozza magában. Egy példán keresztül bemutattuk az eljárást: a pozitív diszkrimináció fogalmánál három lehetséges definíciót kínáltunk fel: „Megkülönböztetés ember és ember között.” „Előnyök biztosítása hátrányos helyzetű csoportok számára.” „A társadalom vezető csoportjainak előnyös megkülönböztetése.” Ebből a háromból egyértelműen csak a második helyes, így amennyiben a másik két alternatíva esetében „nem tudom” választ adtak, esetleg azokat is a fogalomhoz kötötték, nem tartottuk helyesnek az azonosítást. Ezen konzervatív eljárás lényege, hogy csak abban az esetben fogadjuk az illető választ, amennyiben valóban teljes és biztos tudással rendelkezett róla. A procedurális igazságosságot hét itemes skálával kívántuk megragadni, mely a megkérdezettek bírósággal és jogi eljárással kapcsolatos élményeire épített. Az itemeknél a normalitás sérülését tapasztaltam, ezért a faktoranalízis során Principal Axis Factoring extrakciós technikát alkalmaztam varimax rotációval. Az első elemzéskor két faktor emelkedett ki, mely során az „Érdemes az igazunkat a bíróságon keresni.” itemnél keresztterheltség bukkant fel, ezért ezt az itemet kizártam az elemzésből. A második futtatás során mind a Kaiser-Meyer-Olkin érték ($KMO=0,614$), mind a Bartlett-féle szfericitási teszt ($\chi^2(15)=452,832$, $p<0.0001$) jónak bizonyult. A két faktor közösen a variancia 28,88%-át magyarázta, mely kicsivel elmarad a hüvelykujj szabály alapján elfogadásnak javasolt küszöbtől. Az első faktoron azok az itemek jelennek meg, melyek az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat jelzik, míg a másodikon az igazságszolgáltatással kapcsolatos bizalmatlanság található. A reliabilitás ellenőrzése az első skálára Cronbach $\alpha_{bizalom}=0,581$ értéket mutatott, míg a másodikon Cronbach $\alpha_{bizalmatlan}=0,492$ -öt, mely ismét az elfogadhatóság határa alatt található kicsivel. Bár a kapott skálák statisztikai elfogadhatósága mind a faktoranalízis, mind a reliabilitás ellenőrzésénél éppen a küszöb alatt találhatóak, a faktormátrix nyújtotta konceptuális erő mégis alkalmazásukat indokolja.

Rotált faktor-mátrix*		
	Faktor	
	Bizalom az igazságszolgáltatásban	Bizalmatlanság az igazságszolgáltatással kapcsolatban
5.1 A kisembert ugyanúgy védi a jog, mint a hatalomhoz közel állókat.		
5.2 Jobb akár veszteséggel is megegyezni, a pereskedés csak az ügyvédeknek kedvez.	,577	-,119
5.3 Az igazságszolgáltatás független a politikától.	-,031	,465
5.4 Az ügyek kimenetele nagymértékben függ a bíró személyétől is.	,555	,007
	-,005	,432

5.5 A bíróságon az emberek teljes mértékben egyenlő elbánásban részesülnek.		
5.6 A jogos és jogtalan cselekedetek között a határ sokszor elmosódik.	,566	,064
*PAF, Varimax Rotáció	,009	,596

1. táblázat

A vizsgálat során demográfiai változók mentén is összevetettem a válaszokat. A lakóhelynél megkülönböztetésre került Budapest, a vidéki városok és a falvak, az iskolázottságnál a nyolc általános el nem végzéséig egészen az egyetemi/Master szintig jelölhetek a válaszadók, a pártpreferenciánál pedig a jelenlegi parlamenti pártokat vettem össze. Az életkornál két különböző skálázást alkalmaztam: az egyik a születési éveket évtizedes bontásokban vizsgálta, míg a másik négy életkori csoportot (18-30, 31-45, 46-60, 61-) alakított ki.

c., *Hipotézisek:*

A bevezetőben tárgyalt kutatások alapján a következő feltételezésekkel élhetünk:

- H1. A demokratikus értékek támogatottsága pozitív kapcsolatban áll majd az igazságszolgáltatásba vetett bizalommal és negatív kapcsolatban az igazságszolgáltatással kapcsolatos bizalmatlansággal.
- H2. A mélyebb jogismeret pozitív kapcsolatban áll majd az igazságszolgáltatásba vetett bizalommal és negatív kapcsolatban az igazságszolgáltatással kapcsolatos bizalmatlansággal.
- H3. Az iskolázottság mértéke pozitív kapcsolatban áll majd az igazságszolgáltatásba vetett bizalommal és negatív kapcsolatban az igazságszolgáltatással kapcsolatos bizalmatlansággal.

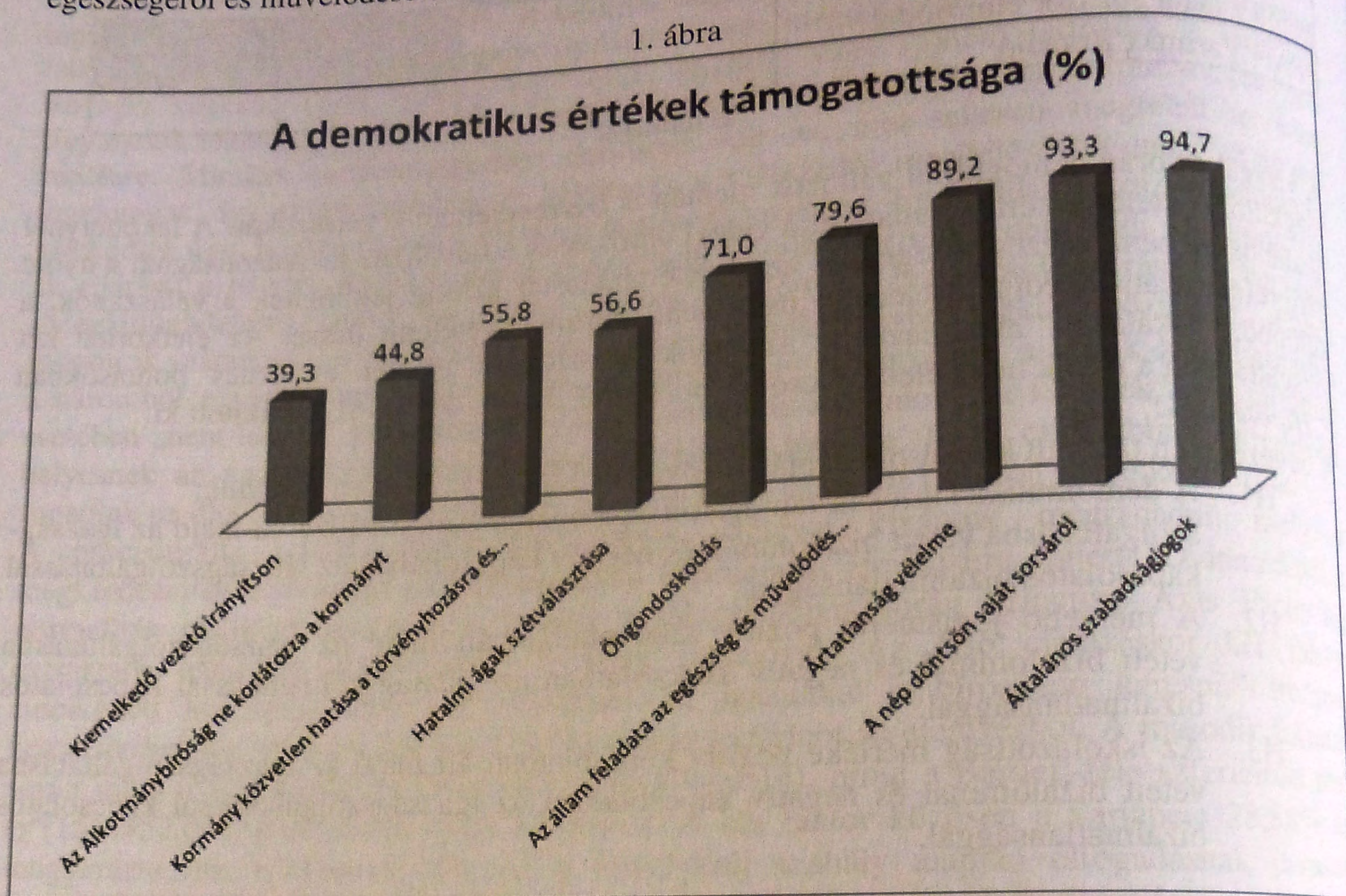
III. Eredmények

a., *A demokratikus értékek támogatottsága és különbségei az egyes demográfiai változók mentén:*

A demokratikus értékek közül a legnagyobb támogatottságnak az általános szabadságjogok („Vannak olyan szabadságjogok, amelyek minden embernek egyenlően kijárnak.”, 94,7%) örvendtek, ezt nem sokkal követte az meggyőződés, hogy a nép a saját sorsáról dönthessen („A nép döntsön sorsáról, határozza meg az együttélés szabályait, jelölje ki vezetőit.”, 93,3%), harmadik helyre pedig az ártatlanság vélelme („Senkiről nem tételezhetjük fel, hogy bűnös és büntetést érdemel, amíg őt a bíróság el nem ítéli.”, 89,2%) került. Legkevésbé népszerűek a kiemelkedő vezető irányításába vetett hit („A legjobb társadalmi berendezkedés az, amikor a kiemelkedő vezetők hitük szerint alakítják az ország sorsát.”, 39,3%), az Alkotmánybíróság jogkörének korlátozása („Az Alkotmánybíróság nem korlátozhatja a kormány kezdeményezését és intézkedéseit, hiszen a kormány felelős a rendért, és a gazdaság egyensúlyáért és fejlődéséért.”, 44,8%) és a kormány jogköreinek kiterjesztése az igazságszolgáltatásra („Akkor működik hatékonyan a kormány, ha közvetlen befolyása van törvényalkotásra és az igazságszolgáltatásra.”, 55,8%) jelentette. Nagyjából ugyanannyian támogatták a hatalmi ágak szétválasztásának eszméjét („Az a jó, ha más hozza a törvényeket, más gondoskodik a végrehajtásukról, más tesz igazságot az intézmények és az emberek között.”), mint a kormány jogainak kiterjesztését az igazságszolgáltatásra, mely jelzi ennek a fogalomnak a tisztázatlan jellegét a válaszadók számára. A középmezőnyben a Magyarországon kevésbé népszerű öngondoskodás („Az embereknek elsősorban maguknak kell gondoskodni mindarról, amire szükségük van, ebben az állam lehetőségei szerint

legfeljebb segítséget nyújthat.”, 71%) és a jóléti állam bástyáit jelentő egészség és művelődés biztosítása („Az államnak az az elsőrendű kötelezettsége, hogy gondoskodjon polgárai egészségéről és művelődéséről.”, 79,6%) álltak.

1. ábra

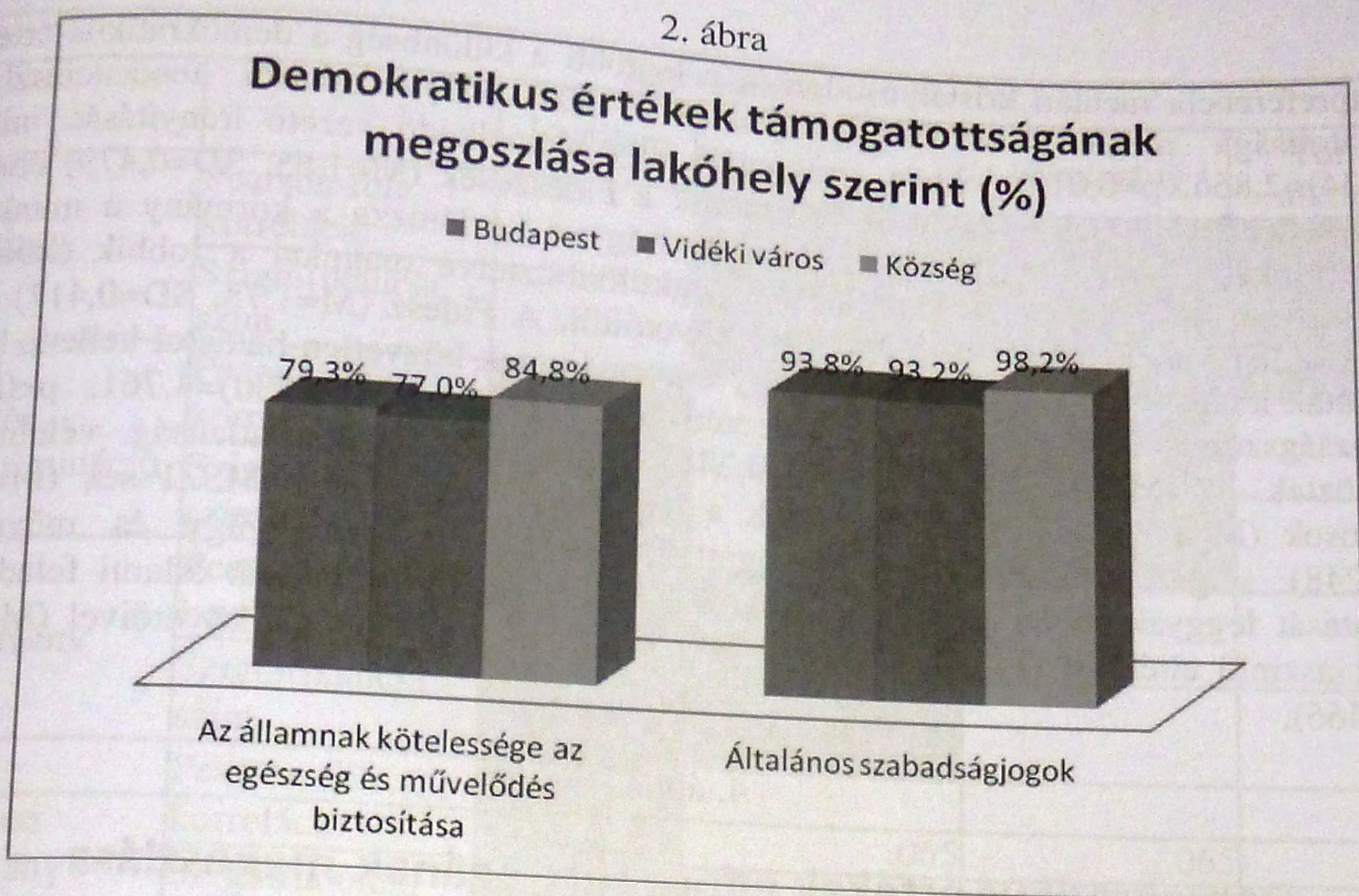
A vizsgált demográfiai változók közül a lakóhely, iskolázottság és pártpreferencia mentén sikerült szignifikáns különbségre bukkanni, míg az életkornál egyik skálázásnál sem találtam különbséget. Az ANOVA elemzések során a Post Hoc tesztek csak akkor fogadtam el, ha a Bonferroni, Scheffe, Hochberg's GT2 és Games-Howell is igazolta az eltérést. Az ábrákon a könnyebb interpretálhatóság érdekében az egyes csoportok százalékos értékeit adtam meg, az átlagok a szövegben található statisztikai próbák mellett kerülnek ismertetésre.

A lakóhely alapján két demokratikus érték támogatottsága mentén sikerült eltérésekre bukkanni. A falvak ($M=1,98$, $SD=0,134$) tendenciaszinten ($F(2,964)=3,252$, $p=0,039$) jobban pártolták, hogy az állam támogassa az egészségügyet és művelődést, és szignifikánsan ($F(2,979)=4,744$, $p=0,009$; $M=1,85$, $SD=0,36$) erősebben támogatták az általános szabadságjogokat, mint a vidéki városban ($M=1,94$, $SD=0,253$; $M=1,77$, $SD=0,421$) vagy Budapesten ($M=1,94$, $SD=0,241$; $M=1,79$, $SD=0,406$) élők.

mentén
találtam
el, ha a
rákon a
meg, az

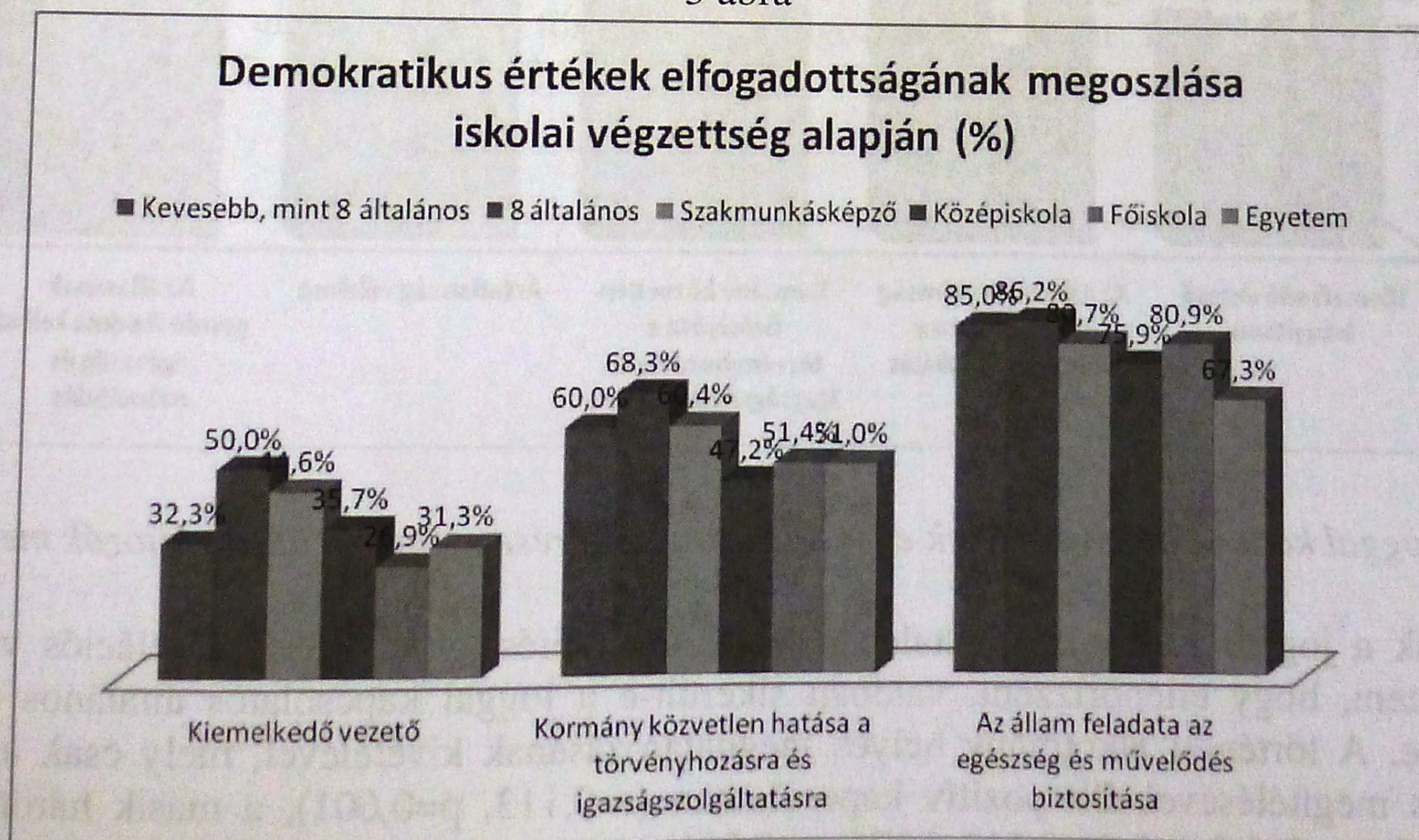
résekre
jobban
kánan
alános
vagy

2. ábra

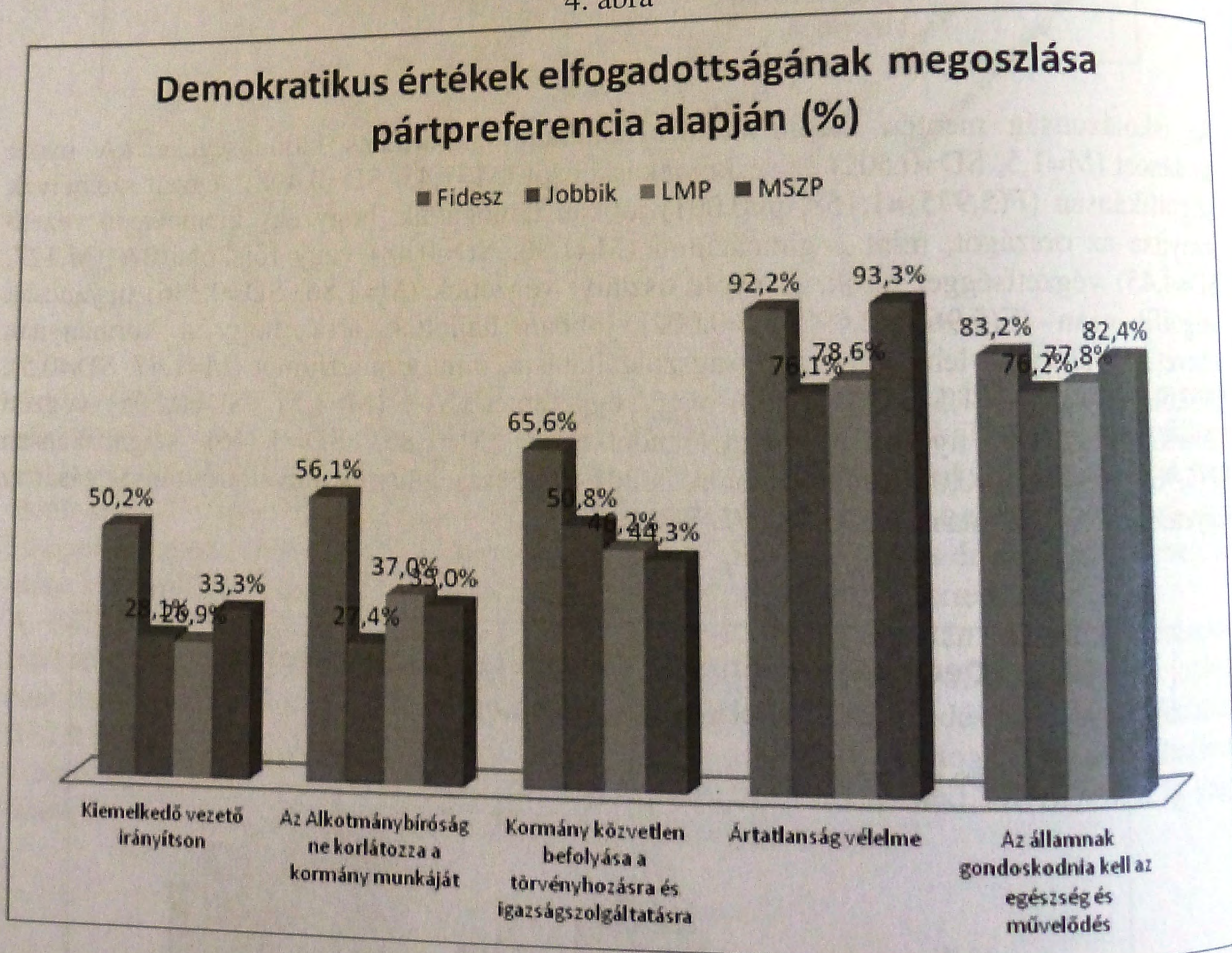
Az iskolázottság mentén három esetben találtam szignifikáns különbségeket. A nyolc általánost ($M=1,5$, $SD=0,502$) és szakmunkásképzőt ($M=1,45$, $SD=0,498$) végzett személyek szignifikánsan ($F(5,975)=1,158$, $p<0,001$) jobban támogatták, hogy egy kiemelkedő vezető irányítsa az országot, mint a gimnáziumi ($M=1,36$, $SD=0,48$) vagy főiskolai/BA ($M=1,27$, $SD=4,45$) végzettséggel bírók. A nyolc osztályt végzettek ($M=1,86$, $SD=0,346$) ugyancsak szignifikánsan ($F(5,961)=2,692$, $p=0,002$) jobban hajlottak arra, hogy a kormánynak közvetlen befolyása lehessen az igazságszolgáltatásra, mint gimnáziumot ($M=1,47$, $SD=0,5$), főiskolát/BA-t ($M=1,51$, $SD=0,502$) vagy egyetemet/MA-t ($M=1,51$, $SD=0,505$) végzett társaik. Végül a nyolc osztállyal rendelkezők ($M=1,86$; $SD=0,346$) szignifikánsan ($F(5,961)=2,692$, $p=0,007$) fontosabbnak ítélték az egészségügy és művelődés támogatását az egyetemi/MA diplomásoknál ($M=1,67$, $SD=0,474$).

3 ábra

A pártpreferencia mentén kristályosodott ki a legtöbb a különbség a demokratikus értékek támogatottsága mentén. A Fidesz ($M=1,51$, $SD=0,501$) szavazói tendenciaszinten ($F(5,534)=2,866$, $p=0,015$) jobban támogatták egy kiemelkedő vezető irányítását, mint a Jobbik ($M=1,3$, $SD=0,46$) szavazói. Ugyancsak a Fideszesek ($M=1,65$, $SD=0,479$) értéktek egyet leginkább azzal, hogy az Alkotmánybíróság ne korlátozza a kormány munkáját, szignifikánsan ($F(5,539)=8,101$, $p<0,001$) megkülönböztetve magukat a Jobbik ($M=1,35$, $SD=0,481$) és MSZP ($M=1,39$, $SD=0,491$) követőitől. A Fidesz ($M=1,78$, $SD=0,417$) hívei támogatták leginkább azt a gondolatot, hogy a kormánynak közvetlen hatással kellene bírnia az igazságszolgáltatásra, mely tétel mentén szignifikánsan ($F(5,530)=4,761$, $p<0,001$) különböztek az MSZP ($M=1,93$, $SD=0,248$) szavazóitól. Az ártatlanság véelmét a Jobbikosok ($M=1,78$, $SD=0,417$) tartották a legkevesebbre, míg az MSZP-sek ($M=1,93$, $SD=0,248$) szignifikánsan jobban támogatták. Végül az egészségügy és művelődés támogatását leggyakrabban a Fideszesek ($M=1,85$, $SD=0,356$) tartották állami feladatnak, tendenciaszintű eltérését ($F(5,559)=2,579$, $p=0,026$) mutatva a Jobbik követőivel ($M=1,69$, $SD=0,466$).

4. ábra

b., A joggal kapcsolatos ismeretek együttjárása és eltérése a demográfiai változók mentén:

Célunk a joggal kapcsolatos általános ismeretek mérése volt, ezért korrelációs vizsgálatot végeztem, hogy ellenőrizsem, valóban sikerült-e a joggal kapcsolatos általános ismeretek elérése. A történeti alkotmány helyes meghatározásának kivételével, mely csak a jogállam helyes megítélésével állt pozitív kapcsolatban ($r=0,113$, $p=0,001$), a másik három tételnél teljesült az elvárásunk ($r=0,113-0,176$; $p<0,001$).

		Korrelációk			
		Jogállam	Pozitív diszkrimináció	Alkotmány	Történeti alkotmány
Jogállam	Pearson-féle korreláció				
	Szignifikancia szint		,163**	,176**	,113**
Pozitív diszkrimináció	Pearson-féle korreláció		,000	,000	,001
	Szignifikancia szint	,163**		,142**	,065
Alkotmány	Pearson-féle korreláció			,000	,056
	Szignifikancia szint	,176**	,142**		,065
Történeti alkotmány	Pearson-féle korreláció				,050
	Szignifikancia szint	,113**	,065	,065	
		,001	,056	,050	

2. táblázat

A demográfiai változók mentén egyedül az iskolázottság mutatott szignifikáns eltéréseket. A nyolc általánossal rendelkezők ($M=1,62$, $SD=0,751$) szignifikánsan ($F(5,883)=3,929$, $p=0,002$) gyakrabban vélték azt, hogy a jogállam a jogászok államát takarja, mint az egyetemet ($M=1,27$, $SD=0,532$) végzetek. A pozitív diszkriminációt a nyolc általánost végzett ($M=2,16$, $SD=0,786$) és szakmával bírósági (bíró) ($M=2,25$, $SD=0,784$) személyek szignifikánsan ($F(5,856)=3,19$, $p<0,001$) gyakrabban tévesztették össze a társadalom vezető csoportjaival való pozitív megkülönböztetéssel, mint a főiskolát/alapképzést ($M=2,19$, $SD=0,811$), egyetemet/mesterképzést ($M=2,53$, $SD=0,703$) végzett társaik. Végül a történeti alkotmányt a nyolc általánost befejezett ($M=2,05$, $SD=0,602$), szakmát szerzett ($M=1,94$, $SD=0,688$) és érettségizett ($M=1,86$, $SD=0,701$) megkérdezettek szignifikánsan gyakrabban tartották a korábbi alaptörvények történeti feldolgozásának, mint felsőfokon végzetek (főiskola: $M=1,79$, $SD=0,659$ $M=1,52$, $SD=0,505$).